

Музейна колекція: відповідність правової дефініції засадам музеології

У статті розглянуто зміст правової дефініції «музейна колекція», зафіксованої в Законі України «Про музеї та музейну справу», з'ясовано її відповідність музеологічним підходам до розуміння терміну. На основі аналізу визначень терміну «музейна колекція», представлених у науковій і навчальній літературі, запропоновано авторське формулювання його правової дефініції.

Ключові слова: музейна колекція, музейний предмет, музейна цінність, Закон України «Про музеї та музейну справу», правова дефініція.

Належне нормативно-правове забезпечення будь-якої сфери діяльності значною мірою залежить від якості системи термінів та їх дефініцій, що закріплені в правових актах, а також відповідності останніх конкретній галузі наукового знання.

Важливою є сформованість нормотворчої термінології та правових дефініцій і для розвитку в незалежній Україні музейної справи, оскільки їх чіткість та повнота безпосередньо впливають на стан збереженості та ступінь актуалізації історико-культурного та природного надбання нашої країни. Неунормованість на законодавчому рівні понятійно-категоріального апарату, його невідповідність засадам музейної науки та практики музейної справи вкрай негативно позначаються на ефективності регулювання цієї сфери культури, що актуалізує вивчення проблеми змісту вказаних правових дефініцій.

В останні два десятиріччя у вітчизняній історіографії з'явилася ціла низка наукових розвідок, присвячених розвитку музейництва у незалежній Україні. Звернулися дослідники (В. Акуленко [1], Є. Бородін [2], Л. Гайда [3], А. Мищак [4], О. Стороженко [5]) й до проблеми формування нормативно-правової бази музейної справи, досягнень та проблем її реалізації на практиці. На важливості цієї складової державотворення акцентують увагу у своїх працях Б. Кожушко [6], К. Смаглій [7], О. Титова [8]. Однак, поза увагою вітчизняних науковців залишилися питання змісту музейних правових дефініцій.

Метою даної розвідки є аналіз змісту закріпленої в українському законодавстві правової дефініції «музейна колекція», зокрема її відповідності засадам музеології.

Вагомим аспектом наукової організації фондів будь-якого музею є врахування взаємозв'язків, які існують між окремими предметами. Останні пов'язані між собою багатьма ознаками, а саме: належністю до певної історичної епохи, події, явища, особистості, автора, типу джерела. Музейні предмети можуть бути спорідненими за матеріалом виготовлення, будовою, темою, сюжетом, часом і місцем створення, середовищем побутування, власником тощо.

У музейній справі ці зв'язки між предметами обов'язково фіксуються та вивчаються, адже група взаємопов'язаних предметів має більшу інформаційну цінність, ніж окремо взяті об'єкти. На позначення сукупності взаємопов'язаних музейних предметів використовується термін «музейна колекція».

Оскільки в юридичному аспекті музейна колекція є одиницею обліку, а також основною формою організації зберігання музейних предметів [9], виправданим є закріплення у спеціальному нормативному акті її правової дефініції.

Згідно ЗУ «Про музеї та музейну справу», музейна колекція – сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками (ст. 1) [10].

Однак, процитоване визначення не враховує досить суттєву ознаку музейної колекції. Зокрема – предмети колекції мають значення як єдине ціле. Без цього поняття «колекція» втрачає свій сенс і позначає беззмстовну кількість предметів.

Якщо слідувати дефініції, поданій у законі, то можна говорити про музейну колекцію дерев'яних (скляних, металевих) предметів, яку б склали речі, наприклад, X–XXI ст.ст. з території усієї Європи. Чи колекцію зелених (червоних,

синіх) предметів. Визначальна «спільна ознака» (матеріал виготовлення, колір) буде дотримана. Та чи буде мати така колекція хоча б якість значення?

Музеєзнавець Н. Фінягіна справедливо відзначає, що «цінність інформації (її якість, обсяг), яку несе група *взаємопов'язаних* предметів, більша, ніж цінність простої суми інформації окремо взятих предметів» [11]. Конкретизує її думку інша російська дослідниця М. Каулен, яка підкреслює, що «цінність колекції як *єдиного цілого* завжди перевершує суму цінностей предметів, які входять до неї, хоча кожен з них може бути дуже цінним сам по собі» [12].

Таким чином, варто розрізнити два поняття: «колекція предметів» та «сукупність (зібрання, збір) предметів». Колекція будується на основі наукових підходів, предмети до неї скрупульозно підбираються дослідниками згідно системи критеріїв, котра прийнята у відповідній галузі наукового знання. Саме за таких умов колекція набуває нової якості – наукового значення як єдиного цілого. Сукупність (зібрання, збір) предметів – яке у музейній практиці до-

сить часто називається колекцією – формується хаотично, безсистемно та не має наукового значення як єдине ціле [13].

Музейна цінність колекції визначається також її повнотою в кількісному і якісному відношеннях [14]. З огляду на це музеєзнавці підкреслюють важливість цілісності колекції і співвідносять цінність останньої із збереженням цієї цілісності, активно виступають за недопущення дроблення і розпилення колекцій. Саме тому при комплектуванні фондів багато музеїв орієнтуються на закупівлю цілих колекцій, ведуть копівку роз'яснювальну роботу з їх власниками з метою збереження цілісності сформованих цінних зібрань [15].

Проте, однією з головних визначальних ознак музейної колекції є взаємозв'язок між її елементами, який надає їй нової якості – як в інформаційному, так і в ціннісному відношеннях.

Проаналізуємо яким чином визначено поняття «музейна колекція» у спеціальних нормативних актах Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Закон України «Про музеї та музейну справу»	Федеральный закон «О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации» [16]	Закон Рэспублікі Беларусь «Аб музеях і Музейнім фондзе Рэспублікі Беларусь» [17]
музейна колекція – сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками	музейная коллекция – совокупность культурных ценностей, которые приобретают свойства музейного предмета, только будучи соединенными вместе в силу характера своего происхождения, либо видового родства, либо по иным признакам	музейная калекцыя – збор музейных прадметаў, аб'яднаных адной або некалькімі прыкметамі, які мае навуковую, гістарычную, мемарыяльную, мастацкую і (або) эстэтычную вартасць як адно цэлае

Процитовані визначення свідчать, що у російському та білоруському законодавстві чітко прописана зазначена вище визначальна ознака: колекція – це така сукупність предметів, яка має цінність як єдине ціле. На наш погляд це основний критерій колекції.

Певну специфіку має правова дефініція у Федеральному законі «О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации», який трактує музейну колекцію як «*сукупність культурних цінностей, які набувають властивостей музейного предмета, тільки будучи поєднаними разом*». Таке формулювання

підсилює значення єдності і взаємозв'язків структурних елементів колекції. Воно є своєрідним правовим закріпленням розвитку ідей Н. Фінягіної та М. Каулен про вищу значимість цінності взаємопов'язаних предметів.

І дійсно, ми можемо говорити про такі властивості як інформативність, атрактивність, експресивність, репрезентативність не лише щодо музейних предметів, але й щодо музейних колекцій. І ці властивості будуть визначатися саме взаємопов'язаністю і цілісністю її складових.

Іншою особливістю російської дефініції є тлумачення колекції як сукупності культурних

цінностей, а не музейних предметів. Такий підхід, з нашого погляду, є дискусійним.

По-перше, за такого формулювання важко встановити відмінність музейної і немuseumної (приватної) колекції, яка, наприклад, належить фізичній особі – колекціонеру. Така колекція теж є і сукупністю культурних цінностей, і набуває властивостей музейного предмета. Таким чином, у дефініції фактично ігнорується факт належності колекції до музею, а отже й її юридичний статус. А це важливо особливо в правовому контексті.

По-друге, формування музейної колекції це результат цілеспрямованої наукової роботи музейних працівників, яка проводиться на основі наукових принципів і результатів вивчення музейних предметів – об'єктів, які взяті музеєм на постійне зберігання. Музейний предмет, порівняно з культурною цінністю, має інший статус і значення.

Тому більш точним вважаємо визначення музейної колекції як сукупності музейних предметів.

Для того, аби ґрунтовно проаналізувати зміст поняття «музейна колекція», розглянемо його дефініції у науковій і навчальній літературі.

Дефініція	Джерело
Музейна колекція – сукупність музейних предметів у складі основного фонду, що представляє науковий інтерес як єдине ціле. Предмети групуються в колекції на основі однієї або декількох ознак – за типами джерел, походженням, змістом тощо. Музейна колекція – основна форма організації зберігання музейних предметів. С. 81.	Музейные термины // Терминологические проблемы музееведения. Сб. научных трудов / Ред. кол.: Л. И. Арапова, Л. Н. Годунова, И. Г. Лупало, В. Н. Фомин, Г. Г. Шумная (отв. ред.). – М.: Типография Министерства культуры СССР, 1986. – 136 с.
Сукупність музейних предметів, пов'язаних однією чи декількома ознаками і яка представляє науковий, пізнавальний, часто художній, інтерес як єдине ціле називається музейною колекцією. С. 85.	Музееведение. Музеи исторического профиля: Учеб. пособие для вузов / Под ред. К. Г. Левыкина, В. Хербста. – М.: Высш. школа, 1988. – 431 с.
Музейна колекція – сукупність музейних предметів, пов'язаних між собою спільністю однієї або декількох ознак і які становлять особливу цінність (наукову, пізнавальну, художню, меморіальну) як єдине ціле. С. 278.	Российская музейная энциклопедия: в 2 т. / Мин-во культуры РФ, Российский ин-т культурологии; Гл. ред. А. А. Сундиева, Ред. Э. В. Расшивалова, Сост. М. М. Кленина, О. В. Кульбачевская. – М.: Прогресс, «РиполКлассик», 2001. – Т. 1. – 416 с.
Сукупність музейних предметів, пов'язаних спільністю однієї чи декількох ознак і які представляють науковий, художній чи пізнавальний інтерес як єдине ціле називається музейною колекцією. С. 369.	Юренева Т. Ю. Музееведение: Учеб. для высш. шк. / Т. Ю. Юренева. – М.: Академический проспект, 2003. – 560 с.
Музейна колекція – це комплекс музейних предметів, об'єднаних за однією або кількома спільними ознаками. С. 381.	Рутинський М. Й. Музезнаводство: Навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – К.: Знання, 2008. – 428 с.
Музейна колекція – це науково організована, систематизована цілісна сукупність музейних предметів, яка може представляти наукову, історичну, художню або іншу культурну цінність тільки як єдине ціле зібрання даних джерел. С. 231.	Музейное дело России. 3-е изд., испр. и доп. / Под ред. Каулен М. Е. (отв. ред.), Коссовой И. М., Сундиевой А. А. – М.: ВК, 2010. – 676 с.
Музейна колекція – це науково організована, систематизована сукупність музейних предметів, підібраних за одним або кількома ознаками і яка представляє наукову, історичну, художню або іншу культурну цінність як єдине ціле. С. 53.	Основы музееведения: [учеб. пособие] / М-во культуры РФ, Рос. ин-т культурологии; отв. ред. Э. А. Шулепова. – 3. изд. [испр. и доп.]. – М.: Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 432 с.

У результаті проведеного компаративного аналізу дефініцій можна прийти до таких висновків:

Перше, в усіх дефініціях музейна колекція визначена як сукупність музейних предметів (а не культурних цінностей).

Друге, у більшості визначень, окрім підручника М. Рутинського та О. Стецюка, робиться акцент на цінність-інтерес вказаної сукупності предметів як єдиного цілого. До речі, показовою є заміна означуючого слова «інтерес» на «цінність». Це один із проявів аксіологічного підходу у музейній справі.

Переліки цінностей – наукової, пізнавальної, художньої тощо – мають доповнює значення. Зазначимо, що в новітній музеєзнавчій літературі закріпилися такі види цінностей музейного предмета, як наукова, історична, меморіальна, художня або естетична.

З огляду на усталеність вказаних видів цінностей у понятійно-категоріальному апараті науки, вважаємо доцільним застосування їх переліку в правовій дефініції поняття «музейна колекція».

У цьому контексті, можна констатувати відповідність білоруської правової дефініції науковим музеєзнавчим підходам до визначення цього поняття.

Також варто відзначити, що заміна згаданого переліку цінностей словосполученням «музейна цінність», є, на наш погляд, недоцільною, оскільки останнє має дещо інше змістове навантаження. Зокрема, воно характеризує цілісність колекції, її склад та комунікативне значення тощо.

Третє, у визначенні, розробленому у 1986 р. лабораторією музеєзнавства Центрального музею революції СРСР, відзначена належність музейних предметів колекції до складу основного фонду. На нашу думку, таке уточнення є зайвим, оскільки до основного фонду належать тільки музейні предмети. Крім того, вказана ознака не є визначальною для розуміння змісту поняття, що, зокрема, підтверджується її відсутністю і в інших дефініціях.

Четверте, показовою відмінністю останніх визначень є включення до дефініцій такого визначального уточнюючого означення, як «науково організована, систематизована сукупність». Вважаємо таке формулювання більш точним, оскільки колекція становить не хаотичну

сукупність об'єктів, а певну систему. Вона є наслідком копійної дослідницької роботи, в результаті якої кожен предмет музейної колекції набуває особливого значення і місця серед інших. Запропоноване формулювання свідчить про удосконалення музейної термінології, зокрема більш ґрунтовну розробку самого поняття «музейна колекція».

Натомість включення до дефініції такої ознаки як «цілісність сукупності» [18], викликає певні зауваження. Зазначимо, що цілісність колекції є важливою характеристикою її цінності. Втрата окремих предметів, безумовно, вплине на цю цінність. Проте вона лише в окремих випадках (наприклад, при знищенні більшої частини предметів) може призвести до втрати значення даної сукупності як колекції. Тому вказана ознака, з нашої точки зору, не є визначальною і зайвою у визначенні.

П'яте, в одному з підручників [19] музейна колекція трактується не як «сукупність», а як «комплекс» музейних предметів. При всій подібності цих термінів, близькості їх значень, вираз «комплекс музейних предметів» має у музейній справі свою специфіку.

Зокрема, на відмінностях близьких за змістом понять: «колекція», «комплекс предметів» (у фондах музею) і «комплект предметів» акцентує увагу російський музеєзнавець В. Дукельский. Він говорить, що колекція має в своїй основі цілеспрямовану роботу музейного співробітника щодо її формування. Тоді як в інших двох аналізованих сукупностях єдність предметів виникає здебільшого природним чином:

– щодо поняття «комплект» вона є наслідком спільності функції (призначення) складових елементів – наприклад: сервіз, меблевий гарнітур, набір прикрас;

– поняття «комплекс предметів» передбачає, в першу чергу, зв'язки спільного перебування в середовищі побутування і має джерелознавчий відтінок [20].

Наявність окремого музеєзнавчого терміну «комплекс предметів», яке має власне відмінне значення, не дозволяє використовувати його для визначення «музейної колекції», оскільки це призведе до неузгодженості музейної термінології.

Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки.

Зафіксована у ЗУ «Про музеї та музейну справу» правова дефініція терміну «музейна колекція» не відповідає музеєзнавчому значенню і не розкриває зміст самого поняття. З огляду на це, існує об'єктивна необхідність її перегляду.

На основі аналізу сучасних підходів до трактування поняття «музейна колекція», пропо-

нуємо наступне формулювання його правової дефініції:

Музейна колекція – це науково організована, систематизована сукупність музейних предметів, об'єднаних однією або декількома ознаками, які мають наукову, історичну, художню, меморіальну цінність як єдине ціле.

Джерела і література

1. Акуленко В.І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України: Монографія. / В.І. Акуленко. – Київ: ТОВ «ВО «Юстініан», 2013. – 616 с.
2. Бородін Є. І. Концептуальні засади державного управління музейною справою в Україні: нормативно-правовий аспект [Електронний ресурс] / Є. І. Бородін, Т. І. Шапаренко. // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2012. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Patp_2012_2_5.pdf
3. Гайда Л.А. Формування нормативно-правової бази музеїв при навчальних закладах України / Л.А. Гайда // Краєзнавство – 2011. – № 3. – С. 49–56.
4. Мишак І. М. Законодавче забезпечення охорони культурної спадщини та шляхи його вдосконалення в Україні [Електронний ресурс] / І. М. Мишак // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 312013. – № 3. – С. 31–36. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzizvru_2013_3_8.pdf
5. Стороженко О. В. Нормативно-правова основа функціонування сфери культури [Електронний ресурс] / О. В. Стороженко // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 4. – С. 273–279. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpu_2011_4_40.pdf
6. Кожушко Б.М. Музейна справа в Україні: стан і перспективи / Б.М. Кожушко, О.М. Титова // Праці Центру пам'яткознавства. – 2014. – Вип. 25. – С. 136–144.
7. Смаглій К. В. Європейський досвід реформування музейної сфери: уроки для України / Катерина Василівна Смаглій // Будуємо нову Україну: збірник конференції (26–27 листопада 2014 р., м. Київ) / упоряд. Ярошенко Т.О.; Українське Фулбрайтівське коло. – Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2015. – С. 138–154.
8. Титова О.М. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України / О.М. Титова // Праці Центру пам'яткознавства: Зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 16. – С. 5–10.
9. Терминологические проблемы музееведения. Сб. научных трудов / Ред. кол.: Л. И. Арапова, Л. Н. Годунова, И. Г. Лупало, В. Н. Фомин, Г. Г. Шумная (отв. ред.). – М.: Типография Министерства культуры СССР, 1986. – 136 с. – С.81.
10. Про музеї та музейну справу [Електронний ресурс]: закон України [прийнято Верхов. Радою 29.06.1995 № 249/95-ВР]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>
11. Музееведение. Музеи исторического профиля : Учеб. пособие для вузов / Под ред. К. Г. Левыкина, В. Хербста. – М.: Высш.школа, 1988. – С. 85.
12. Основы музееведения: [учеб. пособие] / М-во культуры РФ, Рос. ин-т культурологии; отв. ред. Э. А. Шулепова. – 3. изд. [испр. и доп.]. – М.: Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 432 с. – С. 53.
13. Різниця у значеннях вказаних понять представлена у розвідці кримського біолога М. Товпинеця під досить провокативною назвою: «Наукова колекція і зібрання зоологічного матеріалу – чи це одне й те ж?». Див.: Товпинець М. М. Наукова колекція і зібрання зоологічного матеріалу – чи це одне й те ж? / М. М. Товпинець // Практичні питання природничої музеології: Матеріали III науково-практичної конференції, 24–25 жовтня 2013 р., Київ. – Київ, 2013. – С. 25–31.
14. Музееведение. Музеи исторического профиля: Учеб. пособие для вузов / Под ред. К. Г. Левыкина, В. Хербста. – М.: Высш.школа, 1988. – С. 85.
15. Основы музееведения: [учеб. пособие] / М-во культуры РФ, Рос. ин-т культурологии; отв. ред. Э. А. Шулепова. – 3. изд. [испр. и доп.]. – М.: Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – С. 53.
16. О Музейном фонде Российской Федерации и музеях в Российской Федерации [Электронный ресурс]: Федеральный закон [принят Государственной Думой 26.05.1996 г. N 54-ФЗ]. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/123168/#ixzz3bFnP2If0>
17. Аб музеях і Музейнім фондзе Рэспублікі Беларусь [Электронні рэсурсы]: Закон Рэспублікі Беларусь [Прыняты Палатай прадстаўнікоў, Адабраны Саветам Рэспублікі 12.12.2005 г. № 70-3]. – рэжым доступу: <http://museum.by/node/14343>

18. Зокрема, ця ознака представлена у визначенні терміну «музейна колекція» з посиланням на методичний посібник «Научно-фондовая работа в музее» в колективній монографії «Музейное дело России»

19. Див.: Рутинський М. Й. Музеезнавство: Навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – К.: Знання, 2008. – С. 381.

20. Дукельский В. Ю. Терминологические проблемы теории музейного предмета / В. Ю. Дукельский // Терминологические проблемы музееведения. Сб. научных трудов / Ред. кол.: Л. И. Арапова, Л. Н. Годунова, И. Г. Лупало, В. Н. Фомин, Г. Г. Шумная (отв. ред.). – М.: Типография Министерства культуры СССР, 1986. – С. 27–34.

Фаина Рябчикова

Музейная коллекция: соответствие правовой дефиниции основам музеологии

В статье рассмотрено содержание правовой дефиниции «музейная коллекция», зафиксированной в Законе Украины «О музеях и музейном деле», выяснено ее соответствие музеологическим подходам к пониманию термина. На основе анализа определенных термина «музейная коллекция», представленных в научной и учебной литературе, предложена авторская формулировка его правовой дефиниции.

Ключевые слова: музейная коллекция, музейный предмет, музейная ценность, Закон Украины «О музеях и музейном деле», правовая дефиниция.

Faina Riabchykova

The museum collection: conformity of the legal definition to the basics of museology

This article is devoted to consideration of content of the legal definition of "museum collection", which is mentioned in the Law of Ukraine "On Museums and Museum Affairs" and to research of its compliance to museological approaches to understanding the term. Based on the analysis of definitions of the term "museum collection", presented in scientific and academic literature, the author's proposed wording of its legal definition.

Key words: museum collection, museum object, museum value, the Law of Ukraine "On Museums and Museum Affairs", legal definition.